Asia: VNS 7/2024 vp Valtioneuvoston selonteko YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030:n toimeenpanosta, pe 7.2.2025 klo 9.00 (VNS 7/2024 vp)

Eduskunta
Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta

Asiantuntijalausunnon esittäjä: Katriina Soini

Luken asiantuntijalausunto

1 Johdanto

Valtioneuvoston selonteko YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030:sta antaa monipuolisen kokonaiskuvan Suomen toimista kestävän kehityksen edistämiseksi niin kansallisesti kuin globaalisti. Kestävän kehityksen toimintaohjelma sisältää lukuisia Luonnonvarakeskuksen toimialalle suoraan tai välillisesti kuuluvia toimenpiteitä.

Ilmastonmuutoksen vaikutukset luonnonvaroihin ja luonnonvaroihin pohjautuviin elinkeinoihin voimistuvat lisäten tuotannollisia, ympäristöllisiä ja taloudellisia haasteita alkutuotannossa. Samaan aikaan geopoliittiset jännitteet kasvavat ja heijastuvat luonnonvarojen käyttöön. Huoltovarmuuden vahvistaminen ja kokonaisturvallisuuden ylläpitäminen on entistä tärkeämpää. Agenda2030:n tavoitteet tukevat monilta osin huoltovarmuuden vahvistamista, mutta aiheuttavat myös ristiriitoja elinkeinotoimintaan, maankäyttöön ja alueelliseen kehitykseen. Epävarmuutta luonnonvarojen käyttöön ja elinkeinojen harjoittajille luo myös ennallistamisasetus, jonka yksityiskohdat ja vaikutukset eri sektoreille ja alueille eivät ole vielä kaikilta osin selvillä.

Selonteko kuvaa sinänsä ansiokkaasti kestävyystavoitteisiin liittyviä toimenpiteitä, mutta kestävän kehityksen kannalta keskeiset asiat, kuten eri kestävyysulottuvuuksien (ekologinen, taloudellinen, sosiaalinen kestävyys) ja eri alueiden väliset keskinäisriippuvuudet eivät käy selonteosta ilmi, vaan asiat kuvautuvat toisistaan irrallisina. Keskinäisriippuvuudet ovat kuitenkin erityisen tärkeitä luonnonvarojen käyttöön perustuvissa elinkeinoissa (verrattuna ympäristönsuojeluun), ja niiden johdosta syntyy usein ristiriitoja niin paikallisesti kuin globaalisti, kuten on nähtävissä esimerkiksi energiamurrokseen (aurinko- ja tuulivoima, kaivosteollisuus) liittyvässä toiminnassa. Näitä ristiriitoja ja keinoja niiden ratkaisemiseksi selonteossa ei kuitenkaan tuoda juurikaan esiin.

2 Lausunto

Näistä syistä Luonnonvarakeskus esittää, että selonteossa tulisi kiinnittää huomiota seuraaviin viiteen seikkaan, jotka liittyvät useamman kuin yhden kestävyystavoitteen saavuttamiseen:

1. Tilannekuvan luominen ja jatkuva päivittäminen. Kestävyysongelmat ovat yhteen kytkeytyneitä, ja siksi niitä ei voida ratkaista yksi kerrallaan. Esimerkiksi luonnonvarojen käyttöön liittyy haitallista osaoptimointia, joka on tärkeää

tunnistaa ja välttää, jotta ei synnytetä uusia kestävyysongelmia tai lisätä suomalaisen kulutuksen aiheuttamia ulkoisvaikutuksia. Systeeminen tilannekuva voi osaltaan myös lieventää luonnonvarojen käyttöön liittyvää vastakkainasettelua, joka nakertaa suomalaisen yhteiskunnan yhteenkuuluvuutta ja vaikeuttaa eri sektoreiden, alueiden ja toimijoiden välistä yhteistyötä, joka on erityisen arvokasta muuttuvassa ja epävarmuuksien rikastamassa toimintaympäristössä. Tähän liittyen Valtioneuvoston kanslian yli hallituskausien ulottuva yhteiskunnallinen kestävyysarviointi (Selonteko s. 111) on erittäin tärkeänä aloite. Jotta tämä arviointi palvelisi Agenda2030:n toimeenpanoa sekä yhteiskunnan huoltovarmuutta ja kokonaisturvallisuuden edistämistä, on huolehdittava, että arvioinnin tekeminen on riittävän hyvin resursoitu ja että siinä hyödynnetään uusin monitieteinen luonnonvarojen käyttöä koskeva tutkimustieto. On huomattava, että kestävyyden kysymykset ovat monimutkaisia, eivät tutkimustulokset ole aina helposti kommunikoitavissa. Olennaista on siksi tukeutua myös monitieteiseen ja tieteidenväliseen tutkimukseen pohjautuvaan neuvonantoon. Koska kestävyyden ratkaisut ovat aina tiettyyn kontekstiin sidottuja, myös muiden toimijoiden osallistaminen tiedon tuottamiseen on ennen näkemättömän tärkeää.

2. Yhteishyötyjen tunnistaminen ja priorisointi sekä monihyötyisten ratkaisujen kehittäminen. Resurssit ovat rajallisia ja useilla kestävyyttä edistävillä toimenpiteillä on kiire. Siksi on välttämätöntä tunnistaa eri toimenpiteiden yhteishyötyjä ja politiikkatoimin edesauttaa monihyötyisten, optimoitujen ratkaisujen kehittämistä. Kovin usein edelleen tarkastelemme asioita yhden tavoitteen kautta. Esimerkiksi metsien ennallistamisen päätavoitteena on tukea luonnon monimuotoisuutta, mutta se tulisi tehdä haitalliset ilmasto- ja vesistövaikutukset sekä taloudelliset tappiot minimoiden, synergiahyötyjä tavoitellen. Toinen hyvä esimerkki ovat öljy- ja valkuaiskasvit, joilla voidaan pienentää suomalaisen kulutuksen ulkoisvaikutuksia, ja vastaavasti tukea suomalaista alkutuotantoa ja yrittäjyyttä (SDG 2, 12, 13, 15). Esimerkiksi palkokasvien viljely tuottaa terveellistä ihmisravintoa, parantaa rehuomavaraisuutta ja maaperää ja on ilmastoystävällistä. Palkokasvien tuotannossa on kuitenkin viljelyteknisiä haasteita, joiden ratkaisemiseksi tarvitaan lisää tutkimusta, pitkäjänteistä tuotantoa tukevaa politiikkaa sekä tietoa viljelijöille, ketjun muille toimijoille ja kuluttajille. On myös huomattava, että kestävän kehityksen mukaiset ratkaisut eivät aina välttämättä tarkoita isoja taloudellisia investointeja. Näistä esimerkkinä toimivat luontopohjaiset ratkaisut. Näillä tarkoitetaan esimerkiksi valuma- ja hulevesien käsittelyratkaisuja, joissa hyödynnetään luonnon omia prosesseja ja tuotetaan hyvinvointia sekä ihmisille että luonnolle.

3. Talouden elinvoiman ja uudistumisen mahdollistaminen. Luonnonvara-alalla on käyttämätöntä potentiaalia, joka liittyy erityisesti resurssitehokkaaseen käyttöön biotaloudessa ja biokiertotaloudessa ja luonnonvarojen arvonlisän kasvattamiseen. Biokiertotalouteen (SDG 12), kuten biokaasuun, puurakentamiseen ja kierrätyslannoitteiden tuotantoon ja käyttöön liittyy monenlaista potentiaalia, mutta niiden kehittymistä jarruttavat monet logistiset, taloudelliset ja sääntelyhaasteet, joihin tulisi pureutua. Toisaalta, taloudellista elinvoimaa tulee tavoitella myös pitkällä aikavälillä, erilaiset toimintaympäristön muutokseen liittyvät riskit huomioiden.

4. Sopeutumis- ja uudistumiskyvykkyyksien vahvistaminen ja uudenlaisten

hallinnan mallien kehittäminen. Luonnonvara-alan toimijoiden organisoituminen, osaaminen, yhteistyökyvyt ja -valmiudet ovat koko kestävän kehityksen toteutumisen ytimessä, mutta samalla ne tukevat sopeutumista häiriötilanteisiin ja ilmastonmuutokseen. Erilaisia yhteistyön hallinnollisia esteitä ja siiloja tulisi purkaa ja luoda taloudellisia kannusteita yhteistyön lisäämiselle. Kestävään kehitykseen liittyvä sääntely lisääntyy EU:n taholta. On huolehdittava, että sosiaalisille, taloudellisille ja teknologisille innovaatioille jää tilaa syntyä ja kasvaa. Tarpeetonta sääntelyä tulee purkaa, kuten esimerkiksi puurakentamisen osalta ollaan jo tekemässä. Sääntelyssä tulee huomioida politiikkakoherenssi ja pitkäjänteisyys sekä alueiden erilaiset lähtökohdat ja mahdollisuudet kestävän kehityksen tavoitteiden edistämiseen. Vastaavasti erilaiset kyvykkyydet (osaaminen, taloudelliset resurssit, olemassaoleva infrastruktuuri) tulee huomioida ja etsiä optimaalisia ratkaisuja niiden hyödyntämiseksi.

5. Reilu siirtymä osallistaen ja ennakoiden. Kestävän kehityksen nykyistä parempi tavoitteiden toteutuminen edellyttää toimintatapojen ja toimialojen aiempaa nopeampaa uudistumista ja toisinaan myös joidenkin alojen alasajoa. Kestävään kehitykseen liittyy aina vaihtosuhteita (trade-offs), eli aina ei voida löytää ratkaisuja, jotka olisivat yhtä aikaa ympäristöllisesti ja sosiaalisesti hyväksyttäviä ja hyödyllisiä. Vaikutusten ennakointia tulee lisätä, jotta voidaan tunnistaa esiin nousevia alueellisia ja elinkeinokohtaisia oikeudenmukaisuus- ja hyväksyttävyysnäkökulmia sekä ulkoisvaikutuksia, sekä suunnitella toimeenpanoa niiden lievittämiseksi. Hyväksyttävyyden lisäämiseksi tulee etsiä uusia tapoja osallistaa eri toimijoita, erityisesti niitä, joita esimerkiksi energiamurrokseen liittyvät hankkeet koskettavat, kuten pienet yritykset ja maaseudun toimijat, ja joilla on vähemmän resursseja ja valtaa osallistua suunnitteluun ja toimeenpanoon. Erityishuomiota tulee kohdistaa tahoihin, joiden mahdollisuudet osallistua päätöksentekoon ovat rajallisia. Esimerkiksi puhtaan siirtymän vauhdittama, Pohjois-Suomeen kohdistuva kriittisiin mineraaleihin keskittyvä kaivannaisteollisuus on esimerkki toiminnasta, jonka yhteydessä olisi erityisen tärkeää hyödyntää osallistavia menetelmiä muun olennaisen tietopohjan lisäksi, jotta oikeudenmukaisuus- ja hyväksyttävyysperiaatteet toteutuvat.

3 Lausunnon tiivistelmä

Kestävyyden tavoitteiden edistämistä tulee jatkossa sitoa yhä tiukemmin yhteiskunnan huoltovarmuuden vahvistamiseen ja kokonaisturvallisuuden edistämiseen. Tällöin voidaan löytää monia yhteishyötyjä ja välttää pidemmän aikavälin haasteet. Luonnonvarakeskus ehdottaa että tätä voidaan edistää edellä kuvattujen viiden, eri kestävyystavoitteet ylittävän näkökulman kautta. Kaiken kaikkiaan suomalaisessa yhteiskunnassa on kestävään luonnonvarojen hallintaan erinomaiset valmiudet moniin muihin maihin verrattuna. Ne rakentuvat jatkuvasti tarkentuvan tietopohjan, osallistavan toimintakulttuurin ja keskinäisen luottamuksen varaan. On erityisen tärkeää huolehtia näiden elementtien säilymisestä ja kehittymisestä myös jatkossa.

Antti Asikainen

Tutkimusylijohtaja

Hyväksytty Luken prosessinhallintajärjestelmässä 06.02.2025 klo 12:02:36.

Asiantuntijalausunnon valmistelijat:
Katriina Soini
Katriina Soini, Meri Kallasvuo, Katriina Soini, Meri Kallasvuo, Sabaheta Ramcilovik-Suominen

Liitteet:

Tiedoksi: